

⁴⁵ E mindig a megyei tisztí ügyész által indított peres eljárás az 1805:5. tc.szabályozta: „Ut super excessibus poenam poscentibus incusati, ad recipiendas poenas (quas inter inhabilitas ad officia refertur) actore fisco magistratuali lite convenientur, iudiciumque in ordinaria juris via recipiant.” (6. §)

⁴⁶ A végrehajtásnak kétféle formája volt: biztosítási („midőn az elmarasztaltnak ingó javai a követelés biztosítására összeiratnak, s bírói zár alá vétetnek”) és kielégítési („midőn a zár alá vett javak árverés útján eladatnak, s a bejött sommából a megítélt tartozás kifizetetik”), melyek részletes szabályait a *Törvénykönyv* II. rész 11. fejezete tartalmazta.

⁴⁷ Császár, *Váltójog*, II. 129. p.

⁴⁸ *Váltótörvénykezési irománypéldák peres és nem-peres ügyekben* (Pest, 1842; a továbbiakban: Irománypéldák).

⁴⁹ Irománypéldák, 10. p.

⁵⁰ Császár Ferencet az akadémia 1832. március 9-én érdemesítette levelező tagjai közé – „tekintettel inkább az akadémiai tagok, mint a közönség előtt ismert irodalmi tevékenységére.” In: Fraknói Vilmos (szerk.): *Értekezések a társadalmi tudományok köréből*. Második kötet (Budapest, 1870–1874); *Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött Dr. Suhayda János levelező tagtól* (Pest, 1871, 8. p.; a továbbiakban: Suhayda, *Emlékbeszéd*).

⁵¹ Jogtörténeti jelentőségű Beccaria munkájának fordítása: *A bűnökről és büntetésekről*, amely Zágrábban jelent meg 1834-ben.

⁵² Suhayda, *Emlékbeszéd*, 11. p.

⁵³ Apáthy, *Váltójog*, I. 55–56. p.

⁵⁴ „Az 1840-iki törvény bő, de korántsem elég tartalmas irodalmát I. Apáthynál [...] Kiemelendők [...] Császár, Magyar váltójog” etc. Plósz, *Váltójog*, 57. p.; Nagy, *Váltójog*, 94. p. 8. jz.

⁵⁵ Suhayda, *Emlékbeszéd*, 12. p.

A tágran értelmezett magyar jogtörténet-tudomány számos alapkérdés tisztázásával adós mind a mai napig, ezek közé tartozik a 19. század közepe előtti igazságszolgáltatási fórumrendszer működésének feltérképezése is. Ez két formában nyilvánul meg, elsőként meg kell állapítani, hogy a 18–19. század fordulója nemcsak a magyar történetírásban elhanyagolt terület,² hanem az alkotmánytörténet és a közigazgatás-történet is igen nagyvonalúan kezeli az 1795 utáni négy évtizedet. Míg a felvilágosult abszolutizmus igazgatási és igazságszolgáltatási reformjai, az erőszakos racionalizálás és a hihetetlen tempójú népboldogító intézkedések Varga Endre³ és Hajdu Lajos⁴ jóvoltából ismertek, addig a rendszer összeomlása utáni időszakról szinte alig rendelkezünk megbízható, forrásokkal kellően alátámasztott áttekintéssel. Ez a kutatási hiányosság visszahat a szűken értelmezett reformkor (1830–1848) megértésére is, hiszen igazából nem ismertek a 19. század első évtizedeinek kormányzati koncepciói, valamint a magyar közigazgatás és igazságszolgáltatás ezekre adott válaszai. Az alkotmánytörténeti, közigazgatás-történeti és a jogtörténeti szakirodalom áttekintése után az a benyomása támad az olvasónak, hogy a rendszeres bizottsági munkálatok 18. század végi befejezése és az 1832/36. évi országgyűlés között megállt az idő, nem történt semmi.

Ha a bírósági szervezet kérdésére szűkítjük a kérdést, akkor teljesen nyilvánvalóvá válik a kutatás egyenetlensége, ugyanis még kísérlet sem történt az 1830. évi tervezetek közül az országgyűlésen végigtárgyalt bírósági szervezeti javaslatcsomag jogtörténeti elemzésére. A hiányosság azért is szembeütő, mert a kapcsolódó vita is magyarul

Bató Szilvia

Adalékok a bírósági igazgatás 1848 előtti történetéhez¹

folylt. Kizárólag a történettudomány fordított figyelmet az igazságszolgáltatási szervezetet érintő javaslatokra.⁵

A másik jelenség az, hogy a modern magyar alkotmánytörténeti, közigazgatás-történeti és jogtörténeti szakirodalom igen sajátosan kezeli a hatalmi ágak szétválasztása (1869:4. tc.)⁶ előtti bírósági igazgatás kérdéskörét. Egyrészt kifejezetten hangsúlyozza, hogy a közigazgatás és a bíraskodás szorosan összefügg: mind szervezeti, mind hatásköri vonatkozásokban elválaszthatatlan a két tevékenységi terület.⁷ Sőt Torday Lajos 1933-ban kifejezetten felhívta a figyelmet a két terület szeparált elemzésének veszélyeire.⁸ Másrészt az államszervezet bemutatása során a szerzők – a mai felfogásnak megfelelően – élesen különválasztva tárgyalják a közigazgatási szervezet és a

A Helytartótanács egykori palotája Budán, a mai Üri utcában

bírósági fórumrendszer kérdéseit.⁹ Ennek a kettős szemléletnek kizárólag didaktikai szempontból van létjogosultsága, hiszen a leendő jogalkalmazók képzésében a differenciálódási folyamatok és tendenciák elsajátítása a cél. Azonban erre a „célhoz kötött” publikációs kényszerre¹⁰ visszavezethetően a tudományos köztudatban sem jelenik

meg az, hogy a „tisztán” közigazgatási szervként bemutatott Helytartótanács milyen módon befolyásolta a bíróságok ítélkezési tevékenységét, valamint ezáltal a büntetőeljárás az anyagi büntetőjog modernizálódását. Igen sajátos, hogy a kiegyezés előtti magyar alkotmány- és jogtörténettel foglalkozó közleményekben csak elvétve, burkoltan fordul elő a bírósági (igazságügyi) igazgatás kifejezés, a szerzők irányításnak vagy felügyeletnek nevezték ezt a tevékenységet.¹¹ A tartalmi elemei és a jellemzői viszont egyetlen közleményben sem jelennek meg. További kutatást igényel annak kiderítése, hogy ez a jelenség összefüggésben van-e a magyar közjogi hagyományban sokáig meghatározó hatalommegosztási elmélettel, amely részben az 1790:12. tc.-re alapozva, részben Rotteck nyomán nem ismerte el önálló hatalmi ágként a bírói hatalmat, hanem a végrehajtás egy területének tartotta.¹²

Ezen két jellegzetesség miatt számos olyan kérdés van, amelyet kénytelen a 18–19. századi hazai büntetőjog és kriminálpolitika történetével foglalkozó kutató saját maga körüljárni és megválaszolni, hiszen az érdemi jogtörténelmi (történelmi kriminológiai) kutatáshoz szükséges alkotmánytörténelmi és közigazgatás-történelmi alapkutatások hiányoznak. A szokásjog uralta magyar büntetőjog nem azonosítható sem az egykorú kézikönyvekben, sem a kortárs sajtóforrásokban szereplő információkkal, hozzávetőleges megismerése csak a napi bírósági gyakorlat feltárásán keresztül történhet. Ez a kutatómunka azonban nem korlátozódhat sem a kortárs szakirodalomra, sem egy adott bíróság iratanyagára, hanem ki kell terjednie minden olyan levéltári forrásra, amely a bíróság munkájára befolyással lehetett. Ebbe a forráscsoportba tartozik a felelős minisztérium felállítása előtt a Magyar Királyi Helytartótanács (Consilium Regium Hungaricum Locumtenentiale) által kibocsátott rendeletek sokasága, hiszen a kortársak egyértelműen jogforrásként tekintettek rájuk.

A fent említettek alapján ez a közlemény egyfajta „csali szerepet” kíván betölteni: fel kívánja hívni a figyelmet egy teljesen elhanyagolt területre, hogy mielőbb feltárásra kerüljenek azok az információk és összefüggések, amelyek nem csak a büntetőjog-történet számára fontosak, hanem magánjog kutatásában is nehezen nélkülözhetők. Ennek érdekében áttekinti a bírósági igazgatás kérdéskörére vonatkozó eddigi eredményeket és megkísérel támpontokat adni a további kutatásokhoz. Mivel ez egy büntetőjog-történelmi és történelmi kriminológiai témájú kutatási projekt „mellékterméke”, ezért kizárólag erre a két területre koncentrál, de természetesen szolgáltat információkat más területekre vonatkozóan is. A továbbiakban arra kísérli meg a figyelmet ráirányítani, hogy mely központi szervek (Kancellária és Helytartótá-

nács) milyen módon és milyen eszközökkel kapcsolódtak be a hatalmi ágak elválasztása után bírósági igazgatásnak nevezett szakigazgatási tevékenységbe.

I. A bírósági igazgatási tevékenység kutatástörténete

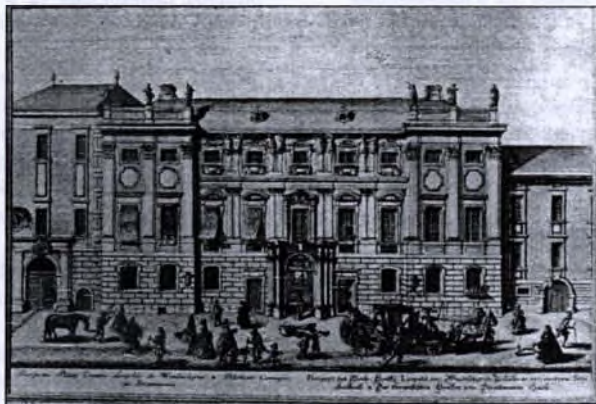
Egy „új” terület meghatározásánál elengedhetetlen a témát közelebből vagy távolabbról érintő eddigi közlemények és kutatási megállapítások számbavétele, amely kiterjed a történelmi, a levéltári és a könyvészeti, valamint az alkotmány- és jogtörténelmi irodalomra is. A korszakkal foglalkozó történelmi irodalmat röviden áttekintve is megállapíthatjuk, hogy a Helytartótanács úrbéri viszonyokkal és a cenzúrával kapcsolatos tevékenysége került előtérbe, a bírósági igazgatás kérdéskörét – teljesen érthető módon – nem érintették a szerzők.

A Helytartótanácsnak – minden sérülés ellenére – hatalmas terjedelmű iratanyaga maradt az utókorra, ennek

kutatásához nyújtanak segítséget a levéltári segédletek, leltárak, ismertetőleltárak és bibliográfiák, amelyek lehetővé teszik az igazságügyi szervezet igazgatására vonatkozó források megismerését. Részletes hivaltörténelmi bevezetés után az egyes állagokban található iratanyag áttekintését adják, ebbe a körbe tartozik Felhő Ibolya és Vörös Antal 1961-ben megjelent munkája.¹³ A kutatást hivatott támogatni mind Kosáry Domokos 2003-ban megjelent bibliográfiája, mind a *Levéltári kézikönyv*, amely a levéltári változások összefoglalása mellett a Helytartótanács működésével kapcsolatos szakirodalmat is ismerteti.¹⁴

A tágan értelmezett magyar jogtörténet-tudomány viszont majdhogynem teljesen kikerülte a Helytartótanács 19. század első felében végzett tevékenységét. Annak ellenére, hogy mind a korábbi, mind a rendszerváltást követő tudománytörténelmi összefoglalások egyöntetűen hangsúlyozzák a közigazgatás-történet, a bírósági szervezet-történet¹⁵ és a 19. századi témák¹⁶ túlsúlyát, csak elvétve találkozhatunk a kérdéskört érintő munkával. A téma feltáratlansága alapján viszont nem meglepő Hajdu Lajos megállapítása, mely szerint az igazgatástörténet nem kedvelt szakterülete az alkotmány- és jogtörténet kutatóinak.¹⁷ Az 1848 előtti közigazgatás-történelmi feldolgozások döntő része tananyag (tankönyv, segédlet), amelyek jellegüknél fogva csak rövid és egyszerűsített képét mutatják a tényleges viszonyoknak. Egy részének szerzője pedig nem főhivatásos jogtörténész, hanem az eredeti forrásanyagot kiválóan ismerő levéltáros-történész.

Ide tartozik Ember Győző, akinek a Helytartótanács ügyintézését feldolgozó kötete óta – tehát 70 éve – nem

A Magyar Királyi Udvari Kancellária épülete Bécsben
(18. századi metszet)

látott napvilágot ezzel a központi közigazgatási szervvel kapcsolatos monográfia, így mai napig ez határozza meg ismereteinket. Pedig a szerző ezzel a művével megteremtette annak a lehetőségét, hogy elkezdődjön az egyes szakigazgatási területek jogtörténések számára is jól használható feldolgozása.¹⁸

A modern magyar közigazgatás kialakulását Csizmadia Andor foglalta össze, sőt feldolgozta a szociális igazgatást is, de nem tért ki a bírósági igazgatás kérdésére.¹⁹ A jozefinista rendszer bukása és a polgári átalakulás közötti Helytartótanács ügyosztályi szervezetről Nagy István tett közzé alapos elemzést.²⁰ Ezekon kívül kizárólag a „kiindulóponttal” és a „végponttal” foglalkoztak a szerzők: Hajdu II. József reformjait, F. Kiss Erzsébet pedig a felelős minisztérium szervezetét és működését elemezte behatóan, így mindketten érintették az igazságszolgáltatási szakigazgatást.²¹ A kilencvenes évektől német nyelvterületen megjelenő „rendészet-történeti” irányzathoz csatlakozva Szabó Béla tett említést a Helytartótanács rendészeti tevékenységéről.²²

Annak ellenére, hogy a tudománytörténeti összefoglalók a bírósági szervezettel foglalkozó tanulmányok jelentős arányát hangsúlyozzák az alkotmánytörténeten belül,²³ mégis csak – a tankönyvektől és a primer forrásokat mellőző összefoglalásoktól eltekintve – Varga Endre kötete, valamint Bónis Györggyel és Degré Alajossal közösen írt összefoglalója foglalkozott érdemben ezzel a kérdéskörrel.²⁴

A büntetőjog-történet közmondásosan elhanyagolt területe a magyar alkotmány- és jogtörténet-tudománynak,²⁵ a büntető hatáskörű bíróságok igazgatásának kérdéskörét mindössze Hajdu Lajos vizsgálta a felvilágosult abszolutizmus kriminálpolitikai törekvései kapcsán.²⁶

Az 1790–1848 közötti igazságszolgáltatási rendszer igazgatása a fent említettek alapján szinte teljesen feltáratlan területnek tekinthető, nem tisztáztak sem a szervezeti keretei, sem a tartalma.

A vázolt hiányosságok természetesen azonnal és könnyen nem szüntethetőek meg, hosszas kutatás szükséges ennek a szakigazgatási területnek a megismeréséhez. A bemutatott szekunder irodalom „újrafelfedezésén” kívül egyetlen lehetőség az egykorú közjogi, magánjogi, büntetőjogi és statisztikai irodalom, valamint a levéltári iratanyag feldolgozása. Ez utóbbi azért is lényeges lenne, mert az elmúlt három évtizedben egyre inkább csökken a jogtörténész-társadalom levéltári kutatási „hajlandósága” és „potenciálja”. A gyors előrejutás reménye és a nyelvtanulási preferenciák megváltozása²⁷ lassan oda vezet, hogy a késő rendi korszak központi közigazgatásáról csak a tankönyvekben felhalmozott információkhoz juthat hozzá az érdeklődő.

II. A rendeleti szabályozás szerepe a büntetőjogban

A magyar büntetőjog legfontosabb jellemzője a szokásjogra épülő jogforrási rendszer volt egészen 1880-ig. Míg ez a szabályozási rendszer a magánjog-tudomány képviselői

számára természetes volt, addig a modern elvek (anyagi jogi legalitás) térnyerésével a büntetőjogban egyre inkább tarthatatlanná vált, az 1830-as évek végétől egyre erősebb igény volt a kodifikációra. A kormányzat a büntetőjog modernizációjának és egységesítésének lehetőségeivel – közvetlen jogexport vagy kodifikáció – számos ok miatt nem tudott hatékonyan élni a 19. század közepéig.²⁸ Így egyetlen lehetőségként a rendeleti szabályozás maradt.

A büntetőjogi kézikönyvek alapján egyértelműen látszik, hogy az 1810-es évek végén elfogadott büntetőjogi jogforrásként kezelték a király rendelkezéseit (Benigna rescripta regia),²⁹ amelyek a Magyar Udvari Kancellárián keresztül a Helytartótanács közvetítésével kerültek közlésre.³⁰ A jozefinista reformok megszüntetési folyamatában az 1790/91. évi országgyűlés két olyan törvénycíkket is alkotott, amely az uralkodó rendeletalkotási hatáskörét korlátozta, valamint egyértelműen meghatározta a jogforrási „rendszerben” elfoglalt helyét. Az 1791:12. tc. alapján a pátensek nem lehetnek ellentétesek a törvényekkel, és kizárólag akkor bocsáthatók ki, ha az adott rendelkezés kihirdetése másként nem lehetséges. A rendek mindenképpen szükségesnek tartották a Helytartótanács felhatalmazását arra, hogy az ezzel ellentétes királyi rendeletek ellen észrevételeket tegyen az uralkodónak (1791:14. tc.). A törvényellenes intézkedés tilalmát már az 1723:102. tc. is előírta, de akkor kizárólag a Helytartótanácsra vonatkoztatva.

A rendeleti szabályozás nagyságrendi növekedését a 18. század hetvenes és nyolcvanas éveiben a felvilágosult abszolutista kormányzat – II. József – felfogása okozta Magyarországon. Az uralkodó és tanácsadói aktivista szabályozási modellt alkalmaztak, olyan problémákat is rendeletekkel kívántak megoldani, amelyek csak jogon kívüli eszközökkel kezelhetőek.³¹ Ez pedig egy nagyon markáns túlszabályozáshoz vezetett, amely részben végül a rendszer bukását eredményezte. Ebben a légkörben került sor a pátensek jogforrási helyének meghatározására az 1790/91. évi országgyűlésen. Ennek következtében a rendeletalkotás visszaszorult, majd néhány év elteltével szépen lassan növekedni kezdett, mivel a jogrendszer állapota alapvetően nem változott, a rendszeres bizottságok által elkészített tervezetekből nem lett törvény.

A kormányzat ismét rendeletekkel próbálta meg a legfontosabb problémákat megoldani, ugyanis tisztában volt azzal, hogy a büntető jogszolgáltatás mindenképpen modernizációra szorul.³² Az 1795. évi tervezet bizonyos rendelkezéseit, így a törvényszéki orvosi tevékenységről szóló utasítást és a statáriumot szabályozó részt az udvar rendeleti úton életbe léptette.³³ Az eddigi kutatások alapján is megállapítható, hogy nem a korábbi radikális átalakító magtartást folytatták tovább kormányzati szinten, hanem egyfajta paradigmaváltás következett be. Ezek az intézkedések már nem akarták egyszerre megváltoztatni az egész büntető igazságszolgáltatást, hanem apró lépésként a szokásjog önmozgását kihasználva humanizálták és egységesítették egy bizonyos szinten a bírói gyakorlatot. Annak megállapítása további alapos kutatást igényel, hogy a törvényi szabályozás hiányából fakadó flexibilitásra mennyire tudatosan épített a kormányzat.

III. Források és módszerek a bírósági igazgatás kutatásában

A hatalmi ágak elválasztása előtti bírósági igazgatás vizsgálata a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szervezeti és működési összefonódása miatt a maitól teljesen eltérő szemléletet igényel. A végrehajtó hatalom részvétele a bírói fórumok igazgatásában (ún. külső igazgatás) és a bírósági önkormányzat (ún. belső igazgatás) terjedelme egyáltalán nem vizsgálható.

A rendi korszakban az igazságszolgáltatás királyi monopólium volt, ahogy ezt a reformkori szerzők is hangsúlyozták.³⁴ Ez magában foglalja a bíróságok szervezésének és bírói parancsok kiadásának jogát is,³⁵ azonban ezt az 1791:12. tc. korlátozta, kizárva az országgyűlési hozzájárulás nélküli szervezeti változtatásokat és az ítéletek utólagos megváltoztatását.

A büntető jogszolgáltatás kapcsán a 19. század első felében az uralkodónak a büntető hatáskörű királyi bíróságok (Hétszemélyes Tábla, Királyi Tábla) tagjainak kinevezésén és elmozdításán kívül³⁶ két lehetősége volt az ítélkezés befolyásolására: a kegyelmezés és a rendeletekkel (utasításokkal) való szabályozás. A határozott koncepcióra épülő, következetes és gyakran alkalmazott kegyelem alapvetően tudja befolyásolni a büntetés kiszabási gyakorlatot, erre a legjobb példa a halálbüntetés drasztikus csökkenése az 1780-as évek elején. A bíróságok alig egy év leforgása alatt igazodtak az uralkodói elvárásokhoz és istenkáromlás miatt már nem szabtak ki pallost, hiszen minden esetben szabadságvesztésre változtatta II. József ezeket a büntetéseket.³⁷ Természetesen ez az uralkodói magatartás pontosan az általa megkívánt kiszámíthatóságot és áttekinthetőséget rombolta. Ezzel a kortársak is tisztában voltak, ezért kívánták az ítéletek megváltoztatásának tilalmát, valamint az 1843-as javaslat vitájában a kegyelmezési jog korlátozását.³⁸ A kegyelem gyakorlásának vagy a fellebbezésnek a lehetősége már önmagában is mérséklethez inthette az első fokon eljáró sedriát vagy városi törvényszéket, ilyen jelenséget figyelhetünk meg a boszorkányperek megszűnésénél, valamint a reformkori jogalkalmazásban is.³⁹

A másik lehetőségre – a rendeletekkel és utasításokkal történő befolyásolásra – a szokásjogi jogrendszer rugalmassága igen nagy mozgásteret adott az uralkodónak. A kodifikátlanság miatt ugyanis nemcsak az eljárás szabályait alakíthatta, hanem a törvényben nem szabályozott cselekmények büntetendővé nyilvánításáról és a büntetésről is rendelkezhetett. Az egyedi ügyekben folytatott helytartótanácsai tudakozódások, a panaszok érdemi kivizsgálása és az ennek nyomán megfogalmazott kifogások is befolyásolták a törvényszékeket. A törvényhatóságok féltékenyen őrzött szabadságuk érdekében inkább betartottak néhány kevésbé jelentős előírást, csakhogy elkerüljenek egy átfogó ellenőrzést.

Tulajdonképpen a szokásjogra épülő büntetőjog, valamint a közigazgatás és a jogszolgáltatás szoros szervezeti és személyi összefonódása határozta meg a reformkorban a bírósági igazgatás kereteit, ezért a modern alkotmány-

jog és közigazgatási jog fogalomrendszerének használata nem lehetséges. Ennek oka az, hogy az egyes múltbéli történések és jogintézmények csak saját összefüggéseikben vizsgálhatók anélkül, hogy ez a korabeli jelenségek teljes félreértelmezéséhez, valamint a jelen viszonyainak viszszavetítéséhez vezetne. A jogtörténeti kutatás során nem lehet eltekinteni a jogrendszer olyan elemeitől, amelyek alapvetően meghatározzák az adott időszakot. Így például az 1848 előtti országgyűlés működésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni a követutasításokat (kötött mandátum), vagy a rendi korszak zálogjoga értelmezhetetlen az adományrendszer és az ösiség nélkül. Ennek következtében a hatalommegosztás és a kodifikáció hiánya megkerülhetetlen tény az 1848 előtti bírósági igazgatás feltárásánál.

Az elemzéshez olyan fogalmi apparátust, módszert – összehasonlításkor modellt – kell választani, amely lehetőleg nem torzítja el a jogintézmény (jelenség) adott korszakban betöltött funkcióját. A múltira irányuló jogtudományi kutatások alapvető célja ugyanis nem a jelenlegi (hatályos) joganyaggal való összehasonlítás, hanem a jogintézmény kapcsán a vizsgált időszakban megfogalmazott funkció betöltésére való alkalmassága és ennek tényleges hatásai. A modern jogtudomány bizonyos fogalmainak történeti forrásokra alkalmazása anakronisztikus és félrevezető, így például nem használható sem a szankció, sem a mellékbüntetés a reformkori büntetőjog kapcsán. Az egyes mai büntetőjogi törvényi tényállások nem szolgálhatnak alapul 18–19. századi bűncselekmények elemzéséhez, hiszen nem a mai törvényi szabályozáshoz kívánjuk hasonlítani az egyes javaslatokat, hanem egymáshoz, meghatározva ezzel, hogy mennyiben épülnek egymásra, vagy honnan emelnek át elemeket. Ebben az esetben a modern dogmatika által kidolgozott tényálláselemzés viszont jól használható, mert nem értékeli a vizsgált elemeket, hanem egy modell alapján összehasonlíthatóvá teszi.

A bírósági igazgatás kapcsán azonban a modern (jogállami) alkotmányjog és közigazgatási jog két olyan talpkövről (törvényi szabályozás és hatalommegosztás) van szó, amelyek figyelmen kívül hagyása az egész elemzési rendszert alkalmazhatatlanná tenné. Ez az előbbi példában azt jelentené, mintha a szubjektív tényállási elemek (szándékosság, gondatlanság, motívum, célzat) nem léteznének a két évszázaddal ezelőtti büntetőjogi gondolkodásban. A fentiek alapján el kell tekinteni minden ma használt közigazgatási fogalom használatától, mert azok eleve a kodifikáció magas fokához és a hatalmi ágak elválasztásához kötődnek. Az egyetlen módszertanilag helyesnek tekinthető megoldás, ha a mai közjogi értelmezési mezőket félretelve a primer forrásokra alapozva „építjük fel” a 19. század első felének bírósági igazgatási rendszerét.

Első lépésben meg kell határozni azt a forráscsoportot, amelyre a reformkori igazságszolgáltatási fórumrendszer irányításának és felügyeletének vizsgálatát alapíthatjuk. Két megközelítés lehetséges: egyrészt a döntő módon közigazgatási feladatokat ellátó szervek iratanyagára lehet támaszkodni, másrészt a bírói fórumok iratanyaga tekinthető forrásként.

Egy szakigazgatási ág áttekintő feldolgozása során célszerű az igazgatási tevékenységet – feltehetően – végző

iratképző szervekből kiindulni, és csak az ott fellelt iratok ellenőrzésére, valamint az esetleges hiányzó adatok megszerzésére szükséges bevonni a felügyelt szerveket a vizsgálatba. Ez utóbbira kiváló példa Nánási László doktori értekezése, amelyben a szerző aprólékos munkával annak ellenére összegyűjtötte a vidéki ügyészégi iratanyagokból az Igazságügyi Minisztérium kapcsolódó tevékenységének forrásait, hogy a minisztériumi levéltár 1956-ban pótolhatatlan veszteségeket szenvedett el.⁴⁰ A reformkorra vonatkoztatva ez két központi közigazgatási szerv lehet: a Magyar Udvari Kancellária és a Magyar Királyi Helytartótanács, amelyek iratanyaga rendelkezésre áll.⁴¹

A feldolgozás második lépéseként meg kell határozni, hogy mely bírói fórumokat érintő igazgatási tevékenységet kíván a kutatás feltárni. Ennek azért van különös jelentősége, mert az eltérő szintű bíróságok igazgatásában feltételezhetően különböző közigazgatási szervek, illetve azonos szervek különböző módon vettek részt. Az egységes elveken épülő „államosított” bírósági szervezettől eltérően a rendi korszakban a bíráskodás – csakúgy mint az igazgatás – helyi (megyei, városi, uradalmi) szinten nyugodott, csak a fellebbezési lehetőségek megjelenésével, és a központosítási törekvésekkel párhuzamosan kapott szerepet a másodfokú ítélezés. A 19. század első felében a bírósági szervezeten belül meg kell különböztetni az első fokon eljáró privilégiumra alapított fórumokat (megyei és városi törvényszékek,

Az egykori Királyi Tábla épülete Győrben

úrészékek), valamint a királyi bíróságokat (kerületi táblák, Királyi Tábla, Hétszemélyes Tábla), mivel az uralkodó jogosítványai alapvetően eltértek a különböző szintű bíróságoknál. Feltehetően ezzel a jelenséggel függhetett össze, hogy az első fokon eljáró, valamint az eleve az uralkodó erőteljes befolyása alatt álló felsőbbbíróságok ellenőrzése és irányítása más módon és más időszakban kezdődött. A Királyi Tábla és a Hétszemélyes Tábla tagjai (elnök, ülnökök, jegyzők) eleve az uralkodótól függtek a kinevezés folytán, míg sedriák és városi törvényszékek bírái valamilyen helyi választás eredményeképpen kerültek a testületbe.⁴² Ebből kifolyólag nyilvánvalóan más igazgatási feladatok és módok érvényesültek a királyi bíróságoknál, mint a törvényhatósági vagy földesúri bíróságok esetében.

A harmadik lépés pedig a feldolgozás módszerének meghatározása. Ez azonban egy teljesen ismeretlen terület, mivel a rendi korszak szakigazgatásának vizsgálatára nem alakult ki elemzési módszer. Ezért feltehetően csak a források átvizsgálása után az iratanyagból kibontakozó „ügycsoportok” alapján lehetséges bemutatni a

18–19. századi magyar kormányzatnak a büntető hatáskörű bíróságokkal kapcsolatos igazgatási tevékenységét. Az „ügycsoportok” előre nem definiálhatóak, kizárólag az iratanyag – legalább részleges – ismeretében lehet meghatározni ezeket.

IV. A bírósági igazgatást végző szervek a reformkorban

Az igazságszolgáltatási szervezet igazgatására vonatkozóan a magyar jogtörténelmi szakirodalom csak nagyon kevés információt tartalmaz. A dualizmus kori bírósági szervezettel foglalkozók a „hivaltörténelmi” feldolgozás és a bírósági igazgatás vonatkozásában megállapították, hogy a minisztériumi iratanyag nélkül nem kutatható ez a szakigazgatási

terület.⁴³ Így kísérlet sem történt erre, az Igazságügyi Minisztérium hivaltársulatára és működésére vonatkozó alapvető tanulmány még a tűzvész előtti állapotát tükrözi a levéltárnak.⁴⁴ A rendelkezésre álló publikált adatok megoszlása is nagyon egyenetlen, kizárólag a magyar közigazgatást és jogszolgáltatást radikálisan érintő változásokhoz kapcsolódik. A közigazgatási szervezetet és a bírósági fórumrendszert III. Károly reformjai (1715, 1723, 1729) után a 19. század közepéig három ilyen „trauma” érte: II. József intézkedései, a visszaren-

deződés 1790-ben, valamint a polgári átalakulás 1848-ban. Részben ezzel az „eseménytelenséggel” lehet magyarázni, hogy az 1790–1848 közötti időszak bíróságainak irányítására nem fordított figyelmet a kutatás.

Az alkotmánytörténelmi, közigazgatás-történelmi és bírósági szervezet-történelmi irodalom abból a tételmondatból indul ki, mely szerint a bíróságok irányítását és felügyeletét a Magyar Udvari Kancellária látta el.⁴⁵ Nagyon sajátos módon a 19. század közepi közjogi irodalom egy részében a Kancellária ilyen irányú tevékenysége is csak burkoltan – átfogóan királyi felségjognak említve – jelent meg, ennek nyomán több modern szerző sem tért ki külön erre.⁴⁶ A Kancellária igazságszolgáltatással kapcsolatos igazgatási hatáskörének kizárólagossága azonban a levéltári forrásokkal – és a rájuk épülő levéltári és közigazgatás-történelmi irodalommal – nem támasztható alá, már az 1960-as évek eleje óta ismertek erre vonatkozó utalások.⁴⁷

Az 1785-ben megkezdett *Novus Ordo Judiciarius* nemcsak államosította és egységesítette a magyar bírósági rendszert,⁴⁸ valamint majdnem teljesen elválasztotta a köz-

igazgatást az igazságszolgáltatástól,⁴⁹ hanem egyértelműen a Hétszemélyes Táblára bízta a bírósági igazgatást.⁵⁰ Az előkép és a minta természetesen az örökös tartományokban megvalósított átalakítás volt, melynek során II. József felső- és középszinten elválasztotta a közigazgatást és az igazságszolgáltatást,⁵¹ s az 1749-ben felállított Oberste Justizstelle lett nemcsak a legfelsőbb bírói fórum, hanem az igazságszolgáltatás irányítója is. Ezt a funkciót Ausztriában 1848-ban a felálló igazságügyi minisztérium vette át.⁵²

A magyarországi jozefinista rendszer összeomlása és a visszarendeződés kapcsán a legtöbb szerző csak azt hangsúlyozza, hogy visszaállt az 1780-as állapotába a jogszolgáltatás és a közigazgatás. A Hétszemélyes Tábla pedig megszűnt a bírósági szervezet irányítója lenni, néhányan kiemelik, hogy ez a funkció visszazárlt a Kancelláriára. A bíróságok tevékenységében a központi ellenőrzés ilyen módon történő megszűnése kimutatható, nem tettek eleget a korábbi előírásoknak sem.⁵³ A II. József által bevezetett igazságszolgáltatási struktúra előtti bírósági szervezet nem is lett volna alkalmas tényleges bírósági igazgatásra.⁵⁴ Elvileg a korábbi jogszolgáltatási és közigazgatási szervezet állt vissza 1790 tavaszán, és ettől az időponttól kezdve a szakirodalom nem is tesz említést a bírósági igazgatásról.

A következő fordulópontot az 1848-as felelős minisztérium létrejötte jelenti, az Igazságügyi Minisztérium vette át a Kancelláriától a teljes törvénykezés felügyeletét. A minisztérium hatásköréről 1848. május 5-én kiadott körrendeletből viszont kiderül, hogy a tárca nem csak a Kancelláriától, hanem a Helytartótanáctól is örökölt bírósági igazgatási feladatokat, méghozzá a törvényhatóságok bíróságainak és börtöneinek felügyeletét. F. Kiss Erzsébet külön ki is emelte, hogy a rendelet nem részletezte a felügyelet mibenlétét és módját, ezért feltehetően a korábbi gyakorlatot kívánták folytatni.⁵⁵

A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége kapcsán a szakirodalomban háromféle álláspont figyelhető meg. Az első csoportba sorolható szerzők egyáltalán nem tesznek említést erről a hatáskorról, az ellátott feladatkörök listája nem tartalmaz még utalás szintjén sem ilyet, legfeljebb a perkivonatokat vagy a rabokkal kapcsolatos ügyeket említik.⁵⁶ A második csoport szerzői kifejezetten kizárják, hogy a Helytartótanács bármikor is bármilyen igazságszolgáltatással kapcsolatos feladatot ellátott volna.⁵⁷ A harmadik kategóriába tartozók szerint mindkét kormányzék bekapcsolódott ebbe a tevékenységbe, az első fokú bíróságok felügyeletét ez a dikasztérium látta el és nem a Kancellária.⁵⁸

Nagyon sajátos módon mindhárom állásfoglalás megindokolható a rendelkezésre álló források alapján. A bírósági igazgatás „elhallgatása” azzal magyarázható, hogy ez a törvényi szabályozásban kifejezetten nem szerepel. Feltehetően azért, mert az 1791:12. tc. szövegéhez hasonlóan a végrehajtó hatalom egyik részfeladatának tekintették ezt a kortársak is, így a vármegyék felügyeletének, a törvények

betartatásának feladata alá sorolták. Azok a szerzők, akik a Helytartótanács szervezetére és működésére vonatkozó törvényekre alapították az érvelésüket, nem említették ezt a szakigazgatási ágat.

Az igazságszolgáltatással kapcsolatos igazgatási feladatokat kizárók egy része közvetlenül ismerte az 1724. évi utasítást, valamint az 1791:12. tc. bíróságokra vonatkozó rendelkezését, amely kizárja az ítélezésbe történő beavatkozást, a többi szerző pedig ezt a megállapítást örökölte tovább.

A bírósági igazgatási tevékenységet kifejezetten említő kutatók pedig a helytartótanácsi iratanyag ismeretében foglaltak így állást. A legjobb példa erre Felhő Ibolya és Vörös Antal leltára, amely a hivataltörténelmi részben az első utasítás szövegére támaszkodik, majd az egyes álagokat ismertetve utal a közigazgatási osztály (Departamentum publico-politicum) bíróságokkal kapcsolatos hatáskörére.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Helytartótanács valamilyen módon mindenképpen részt vett a reformkori bírósági igazgatásban. A kérdés az, hogy milyen szervezeti keretekben és milyen hatáskörrel.

V. A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenységének szervezeti és működési keretei

Eredendően kollegiális alapon szerveződő, a nádor elnökletével működő kormányzék volt a Helytartótanács, amely döntéseit tanácsban hozta. Szervezete az 1783. évi reformmal, az ügyosztályi rendszer bevezetésével már kialakult, a Magyar Kamarával történő egyesítés (1785–1791) alapvetően nem érintette a struktúrát. Egyes ügycsoportokra hozták létre a 29 departamentumot, de ez a szervezet még nem érte el teljesen az ügykörönként való szerveződés szintjét, mert az egyes tanácsosok és a beosztott hivatalnokok hatásköre más ügyosztály feladatait is érintette, sőt egy-egy ügykörrel több ügyosztály is foglalkozott. A korábbi bizottsági felépítés csak bizonyos területeken (úrbér) maradt fenn. A tényleges ügyintézés azonban az 1780-as évek közepétől már nem a tanácsban folyt, hanem egy szinttel lejjebb.

A currens ügyek nem igényelték a tanács döntését, ezekben az esetekben a departamentum intézte az ügyet saját hatáskörben, ide tartoztak például a vármegyéktől és városoktól beérkező jelentések. A sessionalis ügyek a tanács elé kerültek, de csak gondos előkészítés után, előre megfogalmazott javaslatról döntöttek az ülésen. Az ügyosztályt az előadó tanácsos vezette, ő volt az ügy előterjesztője az ülésen, a fogalmazványokat a titkárok, a tartalmi kivonatokat pedig a fogalmazók készítették.⁵⁹

A Helytartótanács végezte az általános központi igazgatást és két kivétellel az összes szakigazgatást, hatásköre kiter-

A Helytartótanács pecsétje

jedt minden olyan természetű dologra, amely az uralkodót és az országgyűlést valamilyen módon érdekelte. Nem tartozott azonban ide a Magyar Kamara által végzett, szorosan vett pénzügyi igazgatás (adóügy, vámok), a nemesfémhányászat ellenőrzése pedig egyenesen az udvarban zajlott, de a tágan értelmezett pénzügyi igazgatásba a Helytartótanács is bekapcsolódott. Az ország területén állomásozó hadsereg vezényletével kapcsolatos teendőket a Hofkriegsrat látta el. A feladatokat a törvényeken kívül a kiadott utasítások (1724, 1783, 1801) határozták meg. A legváltozatosabb hatásköre a közigazgatási osztálynak volt, ide tartoztak többek között a népesség-összeírások, a bírói és más eljárási illetékek behajtása, a puszták betelepítése, a rendészeti és közbiztonsági kérdések, a rabokkal kapcsolatos ügyek. Ez a szervezeti egység kapcsolódott be a vármegyei és a városi bíróságok igazgatásába is.⁶⁰

A Helytartótanács emléktáblája a budavári Úri utcában

A központi kormányzat politikai, gazdasági és jogi célkitűzéseinek megismerése szempontjából két fontos tevékenysége volt a Helytartótanácsnak: egyrészt jelentések és kimutatások bekérése a törvényhatóságoktól, másrészt általános rendelkezések kiadása a törvényhatóságok számára.

Jelentéseket és kimutatásokat már a felállítását követő években gyűjtött a Helytartótanács, de ez a folyamat Mária Terézia uralkodása közepén erőteljesen felgyorsult. A kormányzat mind több és részletesebb táblázatos (szöveges) jelentést kért a vármegyei (városi) adminisztrációtól. Az 1780-as években évente 60-70 különféle tartalmú tabellát, különböző sűrűséggel kellett beküldenie egy törvényhatóságnak. Az összességében 250 körülire tehető jelentés annyira túlterhelte a helyi hatóságokat, hogy a jelentések jó része teljesen alkalmatlan volt a kitűzött cél elérésére.⁶¹

Ez a mai szemmel kevéske információ akkor viszont már elegendő volt arra, hogy a Helytartótanács egyes jelenségekre felfigyeljen, és a Kancellária döntése alapján vagy kisebb ügyekben önállóan rendeleteket bocsásson ki. Az uralkodótól érkező *normalék* száma és a szabályozott területek nagysága a tabellák (jelentések) előírásának gyakoriságával nőtt, a jozefinista kormányzat majdhogynem „bombázta” az alsó fokú hatóságokat különböző rendeletekkel. A kibocsátott normák az élet minden területét érintették, az aktivista felvilágosult abszolutista kormányzat mindent tudni és szabályozni kívánt. Számos rendelkezést többször is kellett adni, mivel a végrehajtás nem volt megfelelő. A központi kormányzat ugyanis kizárólag a törvényhatóságokon keresztül tudta érvényesíteni az akaratát, mivel a pénzügyi igazgatáson kívül nem rendelkezett helyi végrehajtó és ellenőrző apparátussal. A rendeletalkotás az 1790-es években visszaszorult, majd úvatosan újra erőre kapott.⁶²

A Helytartótanács iratkezelésében a 18. század utolsó harmadában az irategység elvét követve már nem válasz-

tották szét az iratkezelés fázisai szerint az iratokat, hanem az azonos tárgykörbe tartozó ügyiratokat egy kútfőben (fons) helyezték el, a kútfőn belül minden irat tételszámot (positio) kapott. Az egyes tárgykörökbe nem sorolható egyedi ügyeket is önálló kútfőben helyezték el, így a közigazgatási osztálynál 300-400 kútfő is elfordulhatott évenként. Az iratok ilyen módon való elhelyezéséhez

lajstromkönyveket készítettek, amelyek végigkövetik az iratok útját. Az iratanyagból kiemelték a normalékat és a kapcsolódó tanácsulési jegyzőkönyveket, ezeket külön kezelték. A számszerűsített adatokat tartalmazó vármegyei jelentéseket átküldték a Helytartótanács Számvevőhivatalához, hogy az összesítést és az ellenőrzést elvégezze; ezek a táblázatok nem mindig kerültek vissza az

adott kútfőbe. Az 19. század elején áttértek az állandó általános kútfőkre, így egyre ritkábban fordult elő, hogy azonos tárgykörbe tartozó iratok több helyen legyenek.⁶³

Az igazságügyi igazgatásra vonatkozó iratanyagot érdeemben nem érintettek a selejtezési hullámok, de a táblázatos kimutatások (pl.: rabtabellák) feltehetően jelentős veszteségeket szenvedtek el.⁶⁴

A Helytartótanács bírósági igazgatással összefüggő iratanyagának kutatását megkönnyíti az a tény is, hogy a törvényhatóságok kihasználták az 1805:4. tc. által kínált lehetőséget és egyre inkább magyarul leveleztek a kormányzattal.⁶⁵

VI. Összegzés

Mindezeket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy 1790-1848 között az elsőfokú bíróságok igazgatásában a Kancellária mellett a Helytartótanács is részt vett, a közigazgatási ügyosztály hatáskörébe tartoztak a kapcsolatos feladatok. A rendi korszakra vonatkozó igazgatástörténeti ismereteink alapján feltételezhető, hogy a Helytartótanács elsősorban a döntések előkészítését végezte. Ennek pontos meghatározása azonban csak a Kancellária iratanyagának ismeretében lehetséges, ezért az önálló döntések és az előkészítés arányának meghatározása hosszadalmas kutatást igényel. Jelenlegi ismereteink szerint ugyanis minden nagyobb horderejű ügyben közvetlenül Bécsben születtek a döntések, a budai tanácsosok csak végrehajtó szerepet játszottak. Mivel az adatgyűjtés és a javaslatok kidolgozása a Helytartótanács feladata volt, megkockáztatható az a feltételezés, hogy a kancelláriai döntéseket is befolyásolhatták. Persze mindezt csak akkor kaphatunk választ, ha elindul a központi közigazgatási szervek és a bírósági szervezet közötti kapcsolatok érdemi kutatása.

- ¹ A tanulmány az OTKA PD 78211 ny. sz. „Élet és testi épség elleni bűncselekmények a 19. század első felében” (2009–2012) projekt keretében készült. Ezúton köszönöm Pajkossy Gábornak a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségét.
- ² Poór János: *Adók, katonák, országgyűlések 1796–1811/12.* (Budapest, 2003, 7., 9–10. p.).
- ³ Varga Endre: *A Novus Ordo. II. József jogszolgáltatási rendszere* (Levéltári Híradó, 4, 1954, 3–4. sz., 48–61. p.; a továbbiakban: Varga, 1954); Varga Endre: *A magyar jogszolgáltatás átszervezése II. József korában* (Századok, 94, 1960, 736–748. p.; a továbbiakban: Varga, 1960); Varga Endre: *A királyi curia 1780–1850* (Budapest, 1974, 25., 47–83. p.; a továbbiakban: Varga, 1974).
- ⁴ Hajdu Lajos: *II. József igazgatási reformjai Magyarországon* (Budapest, 1982; a továbbiakban: Hajdu, 1982); Hajdu Lajos: *A közjó szolgáltatásban* (Budapest, 1983; a továbbiakban: Hajdu, 1983).
- ⁵ Völgyesi Orsolya: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830–1832* (Gyula, 2002, 131–154. p.).
- ⁶ A törvénycikk keletkezéstörténete és értékelése: Máthé Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875* (Budapest, 1982, 35–52. p.; a továbbiakban: Máthé, 1982); Rácz Attila: *Az igazságszolgáltatási szervezet egysége és differenciálódása* (Budapest, 1972, 14., 146. p.).
- ⁷ Varga, 1960, 736. p.; Varga, 1974, 18. p.; Varga Endre: *A késői és a hanyatló feudális korszak (1526–1848)*. In: Bónis György–Degré Alajos–Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története* (Zalaegerszeg, 1996, 82–189. p., 91. p.; a továbbiakban: Varga, 1996); Varga Endre–Veres Miklós: *Bírósági levéltárak 1526–1869*. Szerk.: Sashegyi Oszkár (Budapest, 1989, 5. p.; a továbbiakban: Varga–Veres, 1989); Barta Gábor–Hegyi Klára: *Beszámolók Nagy István és Varga Endre kandidátusi disszertációinak vitáiról* (Századok, 103, 1969, 1331–1338. p., 1135. p.; a továbbiakban: Barta–Hegyi, 1969); Felhő Ibolya–Vörös Antal: *A helytartótanács levéltár* (Budapest, 1961, 173. p.; a továbbiakban: Felhő–Vörös, 1961); F. Kiss Erzsébet: *Az 1848–1849-es magyar minisztériumok* (Budapest, 1987, 382. p.; a továbbiakban: F. Kiss, 1987); Beöthy Zsigmond: *Elemi magyar közjog* (Emich Gusztáv, Pest, 1846, 118. p.; reprint kiadása: Budapest 2008; a továbbiakban: Beöthy, 2008); Vinkler János: *A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig. I. A központi igazságügyi szervezet fejlődése* (Pécs, 1921, 136. p.; a továbbiakban: Vinkler, 1921); Vinkler János: *A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás a mohácsi vésztől 1848-ig. II. Vidéki igazságügyi szervezet. II. A polgári peres eljárás* (Pécs, 1927, 292–293. p.).
- ⁸ Torday Lajos: *A megyei polgári peres eljárás a 16–19. században* (Budapest, 1933, 5. p.).
- ⁹ Pl. Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Szerk.: Mezey Barna (Osiris, Budapest, 2000, 193–227., 258–263. p.; a továbbiakban: Eckhart, 2000); Bódiné Beliznai Kinga–Mezey Barna: *A központi közigazgatás szervei*. In: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk.: Mezey Barna (Osiris, Budapest, 2003, 120–143. p.; a továbbiakban: Bódiné Beliznai–Mezey, 2003); Bódiné Beliznai Kinga–Mezey Barna: *A törvénykezés szervei*. In: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk.: Mezey Barna (Budapest, 2003, 182–209. p.); Csizmadia Andor: *A feudális állam 1526-tól 1848-ig*. In: Csizmadia Andor–Kovács Kálmán–Asztalos László: *Magyar állam- és jogtörténet*. Szerk.: Csizmadia Andor. Átdolg.: Horváth Pál–Stipta István (Budapest, 1995, 162–192. p.; a továbbiakban: Csizmadia, 1995).
- ¹⁰ Stipta István megállapítása szerint a jogtörténelmi publikációk jelentős része tananyag: Stipta István: *A hazai jogtörténet-tudomány helyzetének áttekintése (1975–2000)* (Jogtörténelmi Szemle, 2003. 1., 24–29. p. 25; a továbbiakban: Stipta, 2003a), Stipta István: *Jogtörténet-tudomány*. In: *Bevezetés a társadalom-történetbe: hagyományok, irányzatok, módszerek*. Szerk.: Bódy Zsombor–Ö. Kovács József (Budapest, 2003, 622–637. p., 634. p.; a továbbiakban: Stipta 2003b).
- ¹¹ Felügyelet: pl. Vinkler, 1921, 256. p.; Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog* (Budapest–Pécs, 2000, 225. p.; a továbbiakban: Béli, 2000); Varga, 1960, 739. p.; Irányítás: pl.: Varga, 1974, 31. p.; Hajdu, 1983, 47. p.; irányítás és felügyelet: Hajdu, 1982, 286. p.; Stipta István: *A magyar bírósági rendszer története* (Debrecen, 1998, 66. p.; a továbbiakban: Stipta, 1998).
- ¹² Concha Győző: *Az államhatalmi ágak megosztásának elvei* (Magyar Jogászegyleti Értekezések, 73, 1892, VIII/2, 11., 16., 36–39. p.); Sári János: *A hatalommegosztás történelmi dimenziói és mai értelme, avagy az alkotmányos rendszerek belső logikája* (Budapest, 1995, 81–82. p.).
- ¹³ Felhő–Vörös, 1961; Sashegyi Oszkár: *Felhő Ibolya–Vörös Antal: A helytartótanács levéltár*. Budapest, 1961. 599 p. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai I. Levéltári leltárak 3.) (Levéltári Közlemények, 33, 1962, 274–276. p.; a továbbiakban: Sashegyi, 1962).
- ¹⁴ Kosáry Domokos: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. 2.* (Budapest, 2003; a továbbiakban: Kosáry, 2003); *Levéltári kézikönyv*. Szerk.: Körmendy Lajos (Budapest, 2009).
- ¹⁵ Both, Ödön: *Wissenschaftliche Forschungsrichtungen auf dem Gebiet der ungarischen Rechtsgeschichte seit 1945*. In: *Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und römischen Rechts* (Acta Jur. et Pol. Tom. XVII. Szeged, 1970, 218. p.; a továbbiakban: Both, 1970); Both Ödön: *Tudományos kutatási irányok a magyar jogtörténet terén (1945–1969)* (Acta Jur. et Pol. Tom. XLV. Fasc. 3. Szeged, 1994, 29. p.; a továbbiakban: Both, 1994); Degré Alajos: *A magyar jogtörténetírás keletkezése és fejlődése a dualizmus korában*. In: Degré Alajos: *Válogatott jogtörténelmi tanulmányok*. Vál., szerk., jegyz.: Mezey Barna (Budapest, 2000, 11–37., 36–37. p.); Stipta, 2003a, 24., 26. p.; Stipta, 2003b, 636. p.; Stipta, István: *Die Herausbildung und Lage der Rechtsgeschichtswissenschaft in Ungarn*. In: Stipta, István: *Die vertikale Gewaltentrennung* (Budapest, 2005, 51., 56. p.; a továbbiakban: Stipta, 2005); Stipta, István: *Die ungarische Rechtsgeschichte in den letzten zwanzig Jahren (Tendenzen, und die wichtigsten Werke)*. In: *Das Wesen der Rechtsgeschichte. Werner Ogri zum 75. Geburtstag*. Szerk.: Máthé, Gábor–Mezey, Barna (Budapest, 2010, 101., 126–127. p.; a továbbiakban: Stipta, 2010).
- ¹⁶ Horváth Attila: *A jogtörténetírás és a jogtörténet oktatása*. In: *Magyar jogtörténet*. Szerk.: Mezey Barna (Budapest, 2004, 60–71., 69. p.); Stipta, 2003a, 26. p.; Stipta, 2003b, 635. p.; Stipta, 2005, 63–64. p.; Stipta, 2010, 120., 123., 125. p.
- ¹⁷ Bónis, György: *Fünfundzwanzig Jahre ungarische Rechtsgeschichtsschreibung (1945–1969) Zweiter Teil: Dies Zeit nach 1526 bis 1918* (Zeitschrift für Rechtsgeschichte GA, 88, 1971, 475–485.; 478. p.; a továbbiakban: Bónis, 1971); Csizmadia Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig* (Budapest, 1976, 9–10., 29. p.; a továbbiakban: Csizmadia, 1976); Hajdu, 1983, 116. p.; Nagyné Szegvári Katalin: *A jogtörténettudomány kutatási eredményei és perspektívái a felszabadulás után (helyzetelemzés)* (Jogtörténelmi értekezések 7. Budapest, 1975, 42. p.; a továbbiakban: Nagyné Szegvári, 1975); Révész T. Mihály: *A jogtörténet jelene és jövője* (Jogtörténelmi Szemle, 1990. 3, 97–102.; 99. p.; a továbbiakban: Révész T., 1990).
- ¹⁸ Ember Győző: *A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848* (Budapest, 1940; a továbbiakban: Ember, 1940); Hajnal István: *Ember Győző: A M. kir. Helytartótanács ügyintézésének története. 1724–1848. Budapest 1940* (Századok, 75, 1941, 213–215.; 213. p.); Sashegyi, 1962, 274. p.
- ¹⁹ Csizmadia, 1976; Csizmadia Andor: *A szociális gondoskodás változásai Magyarországon* (Budapest, 1977; a továbbiakban: Csizmadia 1977); Révész T., 1990, 99. p.
- ²⁰ Nagy István: *Departamentum, referáda, bíró a helytartótanács ügyintézésében 1783–1848* (Levéltári Közlemények, 46, 1975, 129–139. p.; a továbbiakban: Nagy, 1975).
- ²¹ Hajdu, 1982; F. Kiss, 1987.
- ²² Szabó, Béla: *Polizei in Ungarn und Siebenbürgen im 16.–18. Jahrhundert*. In: *Polizey im Europa der Frühen Neuzeit*. Szerk.: Stollies,

- Michael (Frankfurt/M, 1996, 377–406.; 379–380., 382. p.; a továbbiakban: Szabó, 1996)
- ²³ Stipta, 2003a, 26. p.; Stipta, 2003b, 636. p.; Stipta, 2005, 66. p.; Stipta, 2010, 126–127. p.
- ²⁴ Degré Alajos: *Magyar jogtörténetírás a Horthy-korban*. In: Degré Alajos: *Válogatott jogtörténelmi tanulmányok*. Vál., szerk., jegyz.: Mezey Barna (Budapest, 2000, 38–57., 45–46. p.); Barta-Hegyí, 1969, 1137. p.; Bónis, 1971, 478. p.; Varga, 1974, 8–10. p.; Nagyné Szegvári, 1975, 42. p.
- ²⁵ Both, 1970, 218. p.; Both, 1994, 29. p.; Bónis, 1971, 481. p.; Révész T., 1990, 101. p.; Stipta, 2003a, 24. p.; Stipta, 2005, 51. p.; Stipta 2010, 101. p.
- ²⁶ Hajdu, 1983; Hajdu Lajos: *A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználhatatlan lehetőségeiről (A rabtáblák és büntető-perkivonatok történelmi forrásértéke)* (Levéltári Közlemények, 55, 1984, 3–30. p.); Hajdu Lajos: *Büntetés és büntetés Magyarországon a XVIII. utolsó harmadában* (Budapest, 1985; a továbbiakban: Hajdu 1985); Hajdu Lajos: *Bűnözés és büntetőbíráskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon* (Budapest, 1996).
- ²⁷ Hajdu, 1985, 6–7. p.; Stipta, 2003a, 25. p.; Stipta, 2003b, 634. p.; Stipta, 2010, 107. p.
- ²⁸ Az 1848 előtti kodifikációs kísérletekről Bató Szilvia: *A „büntetési rendszer” megjelenése Kossuth Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844)* (Szeged, 2010, 19–47. p.; a továbbiakban: Bató 2010).
- ²⁹ Szlemenics, Pál: *Elementa Juris Criminalis Hungarici* (Posonii, 1817, 11–12. p.); Szlemenics Pál: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény* (Buda, 1836, 12. p.); Vuchetich, Mátyás: *Institutiones iuris criminalis Hungarici* (Buda, 1819, 16–24. p.); Vuchetich Mátyás: *A magyar büntetőjog rendszere. I. könyv. Elméleti büntetőjog*. Ford. Király Tibor (Budapest, 2010, 50–58. p.)
- ³⁰ 1723:101. tc. 2. §; Beöthy, 2008, 114. p.; Ember, 1940, 90. p.; Felhő-Vörös, 1961, 17., 19., 21. p.; Csizmadia, 1976, 34. p.; Szabó, 1996, 389. p.
- ³¹ Hajdu, 1985, 23. p.
- ³² Hajdu, 1985, 342., 350. p. Pauler Tivadar 1864-ben csak példálózó felsorolást tett közzé a büntetőjogot érintő királyi rendeletekről: Pauler Tivadar: *Büntetőjogtan*. I. (Pest, 1864, 13. p.)
- ³³ Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet* (KJK, Budapest, 1971, 385. p.)
- ³⁴ Wenzel, Gusztáv: *Das Gerichtswesen und das Verfahren der Gerichte in Ungarn und Siebenbürgen* (Der Jurist, XV. 1., 1846, 111–129.; 119. p.); Suhayda János: *Magyarország közjoga. Tekintettel annak történelmi kifejlődésére és az 1848-ki törvényekre* (Pest, 1861, 124. p.; a továbbiakban: Suhayda, 1861); Beöthy, 2008, 63. p.
- ³⁵ Degré Alajos: *Adatok a magyar bírói függetlenség múltjához*. In: Degré Alajos: *Válogatott jogtörténelmi tanulmányok*. Vál., szerk., jegyz.: Mezey Barna (Budapest, 2000, 87–94.; 91. p.; a továbbiakban: Degré 2004).
- ³⁶ Degré, 2004, 92. p.
- ³⁷ Hajdu, 1983, 337–338., 341. p.
- ³⁸ Fayer László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. I–IV. (Budapest, 1896–1902; reprint: Budapest, 2004, III. 59–63., 184–200. p.; a továbbiakban: Fayer 2004); Bató Szilvia: *Közvélemény és büntetőjog a reformkori Magyarországon (Aetas, 2001, 3–4, 182–216.; 190. p.); Bató, 2010, 44. p.*
- ³⁹ Fayer, 2004, I/1, 138. p.; Bató Szilvia: *Boszorkányok és/vagy magzatelhajtók, családok, tolvajok? Megjegyzések a magyarországi boszorkányperek jogtörténelmi kutatásához* (Jogtörténelmi Szemle, 2004. 1., 34–41.; 37. p.)
- ⁴⁰ Nánási László: *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945* (Doktori értekezés, kézirat. Szeged, 2010).
- ⁴¹ Kosáry, 2003, 78–89., 93–107. p.
- ⁴² Degré, 2004, 91–92. p.
- ⁴³ Máthé, 1982, 15. p.; Antal Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtsek* (Szeged, 2006, 7. p.)
- ⁴⁴ Szászi András: *Adatok az igazságügyi minisztérium ügyintézésének történetéhez 1867–1918*. (Levéltári Közlemények, 25, 1955, 188–205. p.)
- ⁴⁵ Pomogyi László: *Magyar alkotmány- és jogtörténelmi kézikönyvtár* (Budapest, 2008, 576. p.; a továbbiakban: Pomogyi, 2008); Csizmadia, 1995, 166. p.; Varga–Veres, 1989, 11. p.; F. Kiss, 1987, 387. p.; Varga, 1996, 91., 95. p.; Stipta, 1998, 108. p.; Varga, 1974, 133. p.; Kosáry, 2003, 78. p.; Bélay Vilmos: *Bevezetés*. In: Bélay Vilmos: *Magyar kancelláriai levéltár. Repertórium* (Budapest, 1973, 7–11. p.)
- ⁴⁶ Récsi Emil: *Magyarország közjoga a mint 1848-ig s 1848-ban fennállott* (Buda-Pest, 1861, 453. p.); Suhayda, 1861, 162–163. p.; Beöthy, 2008, 112. p.; Makay Dezső: *Királyi kancellária*. In: *Magyar jogi lexikon*. IV. Szerk.: Márkus Dezső (Budapest, 1903, 811–816.; 815. p.); Eckhart, 2000, 207. p.; Degré Alajos: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Szerk.: Béli Gábor (Pécs, 2010, 222., 227. p.)
- ⁴⁷ Felhő-Vörös, 1961, 173. p.; Varga, 1996, 91. p.; F. Kiss, 1987, 383. p.; Borsodi Csaba: *Újkor (1526–1849)*. In: *Levéltári kézikönyv*. Szerk.: Körmeny Lajos (Budapest, 2009, 93–114.; 101. p.; a továbbiakban: Borsodi, 2009).
- ⁴⁸ Varga, 1954, 49–57. p.; Varga, 1960, 737–738. p.; Barta-Hegyí, 1969, 1337. p.; Varga, 1974, 25., 47., 50–51. p.; Varga, 1996, 92. p.; Stipta 1998, 66. p.
- ⁴⁹ Vinkler, 1921, 257. p.; Varga, 1954, 50., 54–55. p.; Varga, 1960, 742. p.; Barta-Hegyí, 1969, 1335. p.; Varga, 1974, 30., 61. p.; Csizmadia, 1976, 50. p.; Hajdu, 1982, 286., 312. p.; Hajdu, 1983, 50., 345. p.; Hajdu, 1985, 55. p.; Varga–Veres, 1989, 5. p.; Varga, 1996, 92. p.; Stipta, 1998, 66. p.; Mezey, Barna: *Richter und Gerichtshöfe. (Jahrhunderte des ungarischen Gerichtssystems)*. In: *Rechtsgeschichtliche Studien. Beiträge zur Institutionenentwicklung in der ungarischen Rechtsgeschichte*. Szerk.: Máthé, Gábor, Mezey, Barna (Passau–Budapest, 2008, 35–61.; 45. p.)
- ⁵⁰ Vinkler, 1921, 256. p.; Varga, 1954, 50., 52. p.; Varga, 1960, 739., 746. p.; Barta-Hegyí, 1969, 1335. p.; Varga, 1974, 30–31., 34., 51., 55., 75., 85. p.; Csizmadia, 1976, 69. p.; Hajdu Lajos: *Adalékok az igazgatási reformok és a bürokratizmus hazai történetéhez*. In: *Jogtörténelmi tanulmányok IV*. Szerk.: Csizmadia Andor (Budapest, 1980, 71–94.; 77. p.; Hajdu, 1982, 164., 347., 426–427. p.; Hajdu, 1983, 47., 50., 314. p.; Varga–Veres, 1989, 5. p.; Varga, 1996, 92. p.; Stipta, 1998, 66. p.; Béli, 2000, 225. p.)
- ⁵¹ Hoke, Rudolf: *Österreich*. In: *Deutsche Verwaltungsgeschichte 2. Vom Reichsdeputationshauptschluß bis zur Auflösung des Deutschen Bundes*. Szerk.: Jeserich, Kurt G. A. – Pohl, Hans – Unruh, Georg-Christoph (Stuttgart, 1983, 345–399.; 363. p.; a továbbiakban: Hoke, 1983); Hartl, Friedrich: *Grundlinien der österreichischen Strafrechtsgeschichte bis zur Revolution von 1848*. In: *Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtsgeschichte im XIX–XX. Jahrhundert*. Szerk.: Máthé, Gábor – Ogris, Werner (Budapest, 1996, 13–54.; 17. p.)
- ⁵² Varga, 1974, 21. p.; Stipta, 1998, 65. p.; Ogris, Werner: *Die Rechtsentwicklung in Cisleithanien 1848–1918*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. II. Verwaltung und Rechtswesen*. Szerk.: Wandruszka, Adam – Urbanitsch, Peter (Bécs, 1975, 538–662.; 547., 550. p.); Ogris, Werner: *Die Entwicklung von Gerichtsverfassung, Strafrecht und Strafprozeßrecht 1848–1918*. In: *Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtsgeschichte im XIX–XX. Jahrhundert*. Szerk.: Máthé, Gábor – Ogris, Werner (Budapest, 1996, 55–74.; 59. p.); Hoke, 1983, 361. p.; Brauner, Wilhelm: *Die Verfassungsentwicklung in Österreich 1848 bis 1918*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. VIII/1. Verfassung und Parlamentarismus*. Szerk.: Rumpler, Helmut – Urbanitsch, Peter (Bécs, 2000, 69–237.; 75. p.)
- ⁵³ Varga, 1954, 60. p.; Varga, 1960, 746. p.; Barta-Hegyí, 1969, 1335–1336. p.; Varga, 1974, 73–75., 78–80., 83. p.; Hajdu, 1982, 415. p.; Hajdu, 1985, 56. p.; Varga–Veres, 1989, 10. p.; Varga, 1996, 94. p.; Stipta, 1998, 66., 103–104. p.
- ⁵⁴ Barta-Hegyí, 1969, 1335. p.
- ⁵⁵ Varga, 1974, 133. p.; Csizmadia, 1976, 220–221. p.; Varga–Veres, 1989, 11. p.; Varga, 1996, 96. p.; Stipta, 1998, 108. p.; F. Kiss, 1987, 382–383. p.

- ⁵⁶ Gábor [Gyula]: *Királyi helytartótanács*. In: *Magyar jogi lexikon*. IV. Szerk.: Márkus Dezső (Pallas, Budapest, 1903, 807–808.; 807 p.; a továbbiakban: Gábor 1903); Degré, 2010, 228–229. p.; Bódiné Beliznai-Mezey, 2003, 128. p.; Kosáry, 2003, 93., 98. p.
- ⁵⁷ Suhayda, 1861, 165. p.; Eckhart, 2000, 208. p.; Felhő-Vörös, 1961, 21. p.; Csizmadia, 1976, 35. p.; Csizmadia, 1995, 167. p.; Szabó, 1996, 379. p.; Pomogyi, 2008, 427. p.
- ⁵⁸ Felhő-Vörös, 1961, 173. p.; Varga, 1996, 91. p.; F. Kiss, 1987, 383. p.; Borsodi 2009, 101. p.
- ⁵⁹ Beöthy, 2008, 111–115. p.; Ember, 1940, 84–85. p.; Felhő-Vörös, 1961, 28–29., 36. p.; Fallenbüchl Zoltán: *A magyar kamara tisztségviselői II. Józseftől a polgári forradalomig 1780–1848* (Levéltári Közlemények, 43, 1972, 327–395.; 331. p.); Csizmadia, 1976, 35. p.; Nagy, 1975, 130–133., 135–137. p.; Kállay István: *Nagy István: A magyar kamara 1686–1848* (Budapest, Akadémiai kiadó, 1971. 374 l.) (Századok, 107, 1973, 987–990.; 898. p.); Hajdu, 1982, 92. p.; Eckhart, 2000, 208. p.; Bódiné Beliznai-Mezey, 2003, 128. p.; Mezey Barna: *Feudális állammodellek Magyarországon*. In: *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk.: Mezey Barna (Budapest, 2003, 41–88.; 72. p.); Pomogyi, 2008, 427. p.; Gábor, 1903, 807. p.; Fazekas István: *Iratkezelés a polgári kor előtt*. In: *Levéltári kézikönyv*. Szerk.: Körmendy Lajos (Osiris-MOL, Budapest, 2009, 357–372.; 361. p.; a továbbiakban: Fazekas 2009).
- ⁶⁰ Beöthy, 2008, 111–115. p.; Ember, 1940, 87., 90., 117. p.; Felhő-Vörös, 1961, 5., 16–17., 19–22., 26–28., 32. p.; Csizmadia, 1976, 34–36., 67. p.; Eckhart, 2000, 207–208. p.; Degré, 2010, 228–229. p.; Szabó, 1996, 379–380., 382. p.; Kosáry, 2003, 93., 98. p.; Borsodi, 2009, 101. p.
- ⁶¹ Felhő-Vörös, 1961, 5., 27. p.; Hajdu, 1980, 73–75. p.; Hajdu, 1983, 40., 44. p.
- ⁶² Ember, 1940, 112. p.; Felhő-Vörös, 1961, 61., 77–78. p.; Csizmadia, 1976, 69. p.; Hajdu, 1985, 23., 342., 350. p.; Szabó, 1996, 389–390. p.; Csizmadia, 1977, 140. p.
- ⁶³ Ember, 1940, 133–140., 158–159. p.; Felhő-Vörös, 1961, 36., 140–143., 180. p.; Nagy, 1975, 130. p.; Fazekas, 2009, 361. p.
- ⁶⁴ Felhő-Vörös, 1961, 39., 180–181., 396. p.
- ⁶⁵ Ember, 1940, 116. p.; Felhő-Vörös, 1961, 33–34. p.; Vajna Károly: *Hazai régi büntetések*. I. (Budapest, 1906, 204. p.)

Blazovich László

A Szász tükör és a német jogkönyvek hatása Magyarországon¹

A Magyarországi jogkönyv-kutatás története sajátosan alakult. A németországi kutatás fellendülésével egy időben, 1844-ben adta ki két pozsonyi evangéliumi liceumi tanár, Michnai és Lichner a *Budai jogkönyvet*, a század vége felé Demkó Kálmán a *Zipser Willkür* elemzésébe fogott, Lindner Gusztáv pedig az Altenberger-codexben lévő *Sváb tükört* adta ki 1885-ben. Davori Relkovich Neda a Budai jogkönyv elemzéséről készített kötetet. Az ígéretes nekilendülés után azonban hosszú szünet következett. A csendet Mollay Károly törte meg, s 1959-ben újra kiadta a Budai jogkönyvet (Ofner Stedtrecht).

A kutatásnak munkásságával új lendületet adott Ilpo Tapani Piirainen, aki számos, a középkori Magyar Királyság – ma Szlovákiához tartozó – területén született jogkönyvet és városi jegyzőkönyvet publikált az 1980-as évektől kezdve egyedül és munkatársaival. (Hogy a helyzetet jobban megértsük, annyit jegyzünk meg, hogy az egykori Magyar Királyság területén ma nyolc ország osztozik. Köztük a mai Magyarország és Szlovákia területe teljes egészében a korábbi ország része volt.) Heiner Lück a Szász tükör keleti hatását kutatva érkezett el a területre, és írt maghatározó tanulmányokat. Az 1990-es években jutott el e sorok írója is a jogkönyvekhez, és számos tanulmány mellett a Budai jogkönyv és a Szász tükör magyar

nyelvű kiadását valósította meg Schmidt Józseffel közösen. Jelenleg a Sváb tükör, a „Szász tükör fia” áll kiadás előtt magyar fordításban. Az említett kötetekben a szöveget hosszú bevezető tanulmány, lábjegyzetek és mutató kísérik.

A fordító, szövegelemző munka kettős célt szolgál. Egyrészt bemutatja, hogy a német birodalmon kívül élő, német kultúrájú városok lakosai hogyan éltek a német városi joggal, másrészt a jogkönyvek milyen hatást gyakoroltak a magyar városi jogfejlődésre, azaz hogyan érvényesült a jogtranszfer. Minderre a későbbiekben visszatérünk.

A *Budai jogkönyv* fordítása és elemzése vezetett el bennünket forrásaihoz, a Szász és Sváb tükörhöz, ugyanis a jogkönyvvel kapcsolatosan több kérdést nyitva hagyott a tudomány. Amint a mélyreható vizsgálatokból kiderült, a jogkönyv elsődleges forrása a helyi szokásjog és a királyi privilégiumok mellett a Sváb tükör lehetett, amelynek elemzésére még visszatérünk. Egyébként az artikulások között sok a két jogkönyvre visszavezethető szabály, amelyeket a Szász tükörből emelt át a Sváb tükör szerzője. Ugyanakkor van három szabály, amelyek csak a Szász tükörben találhatók meg. Magyarozatát az adhatja, hogy a Budai Jogkönyv Mollay Károly által feltételezett szerzője, Johannes Siebenlinder a Szepességhez közeli Hét-hársról (Siebenlind) származott, és nagyon jól ismerte az ott használt jogot, amely, mint említettük, a Szász tükörre és a magdeburgi jogra vezethető vissza. Ugyanakkor több artikulus található, amelyek csak a Sváb tükörben lelhetők fel.

A filológiai megfelelések mellett fontosnak tartjuk a tartalmi tényezőket. Formai, ám egyúttal tartalmi szempont a mű elején a regiszter jelenléte, amely a Sváb tükör „Táblák” című részére vezethető vissza. A középkori írás és könyvszerkesztés fejlődése során ugyanis az olvasás könnyítése céljából nemcsak a fejezetekre tagolás és a bekezdések jelentek meg az írásművekben, hanem a szerzők